

NEPILNAMEČIŲ INTERESŲ APSAUGA NUO NEIGIAMO
ŽINIASKLAIDOS POVEIKIO

Edita Žiobienė *

*Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Konstitucinės teisės katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas 271 45 46
Elektroninis paštas ktk@mruni.lt*

Pateikta 2006 m. birželio 16 d., parengta spausdinti 2006 m. liepos 11 d.

Santrauka. Naujos informacinės technologijos įvairiausiomis formomis labai sparčiai ir agresyviai braunasi į žmonių gyvenimą ne tik darbo aplinkoje, valstybėje ir pasaulyje, bet ir kasdienėje šeimos butyje. Šis procesas, įgaudamas svarbią ekonominę, politinę visuomeninę reikšmę, vis plačiau lemia perėjimą iš industrinės į informacinę visuomenę, tampa neatsiejama demokratijos mechanizmo funkcionavimo dalimi mūsų visuomenėje, kur žinios ir informacija turi tiesioginę įtaką ne tik politiniams procesams, bet ir formuoja vertybių skalę. Todėl pažeidžiamiausia visuomenės grupė yra nepilnamečiai, kurių pasaulėžiūra ir vertybės dar tik formuojasi. Atsižvelgdami į tokią didžiulę, kartais net lengvabūdiškai nesuvokiamą žiniasklaidos įtaką kiekvienam, turime dėti visas pastangas, kad visuomenė nebūtų bejėgė žiniasklaidos vartotoja, o sugebėtų kritiškai vertinti teikiamą informaciją bei gintų savo vaikus nuo neigiamo dvasinio psichinio ir moralinio poveikio.

Straipsnyje nagrinėjami nepilnamečių apsaugos nuo viešosios informacijos neigiamo poveikio teisės aktai ir apsaugos mechanizmas, jo efektyvumas bei trūkumai.

Pagrindinės sąvokos: neigiamas viešosios informacijos poveikis, privataus gyvenimo apsauga, nepilnamečių interesų gynimas, gynimo mechanizmas.

ĮVADAS

Informacijos paskirtis yra praturtinti žmogų dvasinėmis vertybėmis, padėti geriau orientuotis šiuolaikiniame pasaulyje, spartinti visuomenės pažangą. Bet kokie pokyčiai visuomenės struktūroje lemia ir visuomenės informacinių priemonių kaitą. Šiame informacijos amžiuje visuomenė reikalauja, kad informacijos būtų pateikiama kuo daugiau ir kuo greičiau. Kovoje dėl skaitytojo, klausytojo ar žiūrovo paprastai rungtis daug konkurentų. Pagrindinis tikslas – būti pirmam. Todėl vis labiau įsigali paviršutiniškumas, o tai akceleruoja nuomonės formavimą politiniais ir socialiniais klausimais. Skubus informacijos pateikimas dažniausiai neapsieina be klaidų, faktų iškraipymo ar netiesos. Be to, nereikėtų pamiršti, kad pati visuomenė diktuoja savus poreikius,

kurie šiandien labiau apsiriboja sensacijų paieška. Menkas vartotojų nuovokumas visuomenės informavimo priemonių rinkoje lemia tai, kad sensacingumas dažnai nustelbia sveiką protą. Vis labiau įsigali neigiamą atspalvį turintys reportažai.

Neretai pamirštama, kad žiniasklaidos paviršutiniškumas, sensacingumas, tiesos iškraipymas neigiamai veikia jautriausią, imliausią visuomenės dalį – nepilnamečius. Vaikai labiau pažeidžiami nei suaugusieji, jiems trūksta gebėjimo kritiškai įvertinti informacijos turinį, visuomenės informavimo priemonių aplinkoje jie patiria daug pavojų. Šiandien įvairių mokslo šakų mokslininkai pripažįsta, kad žiniasklaidos įtaka vaiko socializacijai yra didžiulė. Daugelį vertybių, normų, nuostatų, elgesio pavyzdžių bei kitų socializacijos veiksnių perduoda ne tėvai ar kiti autoritetai, o vadinamieji „tarpininkai“ (televizija, žurnalai, laikraščiai, radijas, garso ir vaizdo įrašai, internetas ir pan.) [1, p. 34]. Tėvai yra atsakingi už savo vaikus, tačiau jų galimybės ribotos. Vaikai, ypač

* Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Konstitucinės teisės katedros docentė, daktarė.

paaugliai, daug laiko praleidžia ne šeimoje, o bendramžių būryje. Dažnas vaikas turi savo kambarį, televizorių, kompiuterį ir kitų priemonių. Taip sudaroma galimybė pačiam vaikui savarankiškai nekontroliuojamam rinktis viešosios informacijos priemones, jų laidas ar interneto puslapius.

Todėl valstybei tenka pareiga apsaugoti nepilnamečių interesus, jų gerovę bei dvasinę psichinę raidą nuo neigiamo žiniasklaidos poveikio. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 17 straipsniu valstybės narės pripažino žiniasklaidos svarbą ir įsipareigojo ne tik rūpintis, kad vaikas galėtų naudotis nacionalinių ir tarptautinių šaltinių informacija bei medžiaga, kuri prisideda prie vaiko socialinės, dvasinės ir dorovinės gerovės ir skatina jo fizinę bei psichinę raidą, bet ir formuoti principus, padedančius apginti vaiką nuo jo gerovei kenkiančios informacijos ir medžiagos.

Pagal Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo 4 straipsnį neigiamą poveikį nepilnamečių fizinei, protinei ar dorovinei raidai darančia informacija laikytina viešoji informacija, susijusi su fiziniu ar psichinio smurto vaizdavimu, kelianti baimę ar siaubą, susijusi su nusikaltamos veiklos modeliavimu, teigiamai vertinanti narkotikų ar kitų psichotropinių medžiagų vartojimą, skatinanti savęs žalojimą ir t. t. Be to, neigiamą poveikį nepilnamečių raidai darančia informacija laikytina ir ta viešoji informacija, kai neigiamame kontekste pateikiami nepilnamečio asmens duomenys, jo atvaizdas ar kiti privataus gyvenimo elementai.

NEIGIAMAS VIEŠOSIOS INFORMACIJOS POVEIKIS

Nuo XIX a. visuomenė žiniasklaidą vertino labai teigiamai, pabrėždama jos pozityviasias – informacijos, kritikos ir kontrolės – funkcijas. Vis dėlto XX a. pabaigoje įvyko tam tikras lūžis: žiniasklaida tapo priklausoma nuo rinkos konjunkcijos, vidinės ideologijos, stereotipiško informacijos pateikimo. Todėl žiniasklaidos vartotojui iškilo būtinybė mokėti apsisaugoti nuo žiniasklaidos įtakos formuojant socialinę, politinę ar kitokią nuomonę ir nepasiklysti milžiniškame informacijos sraute. Tačiau vaikų, paauglių pasaulėžiūra, vertybės, gėrio samprata dar tik formuojasi, todėl jie nėra pasirengę pasipriešinti žiniasklaidos galiai, jos kuriamiems stereotipams, ugdomai nuomonei, galų gale siūlomam arba propaguojamam elgesio modeliui.

Pirmiausia reikėtų išskirti televiziją ir kitas vizualias informacijos priemones, pasižyminčias informacijos pateikimo formų įvairove, dinamiškumu, specialiais efektais ir pan. Vaikai paprastai auga su televizija ir ilgainiui žiūri ne tik jiems, bet ir plačiąjai auditorijai skirtas laidas.

Žiūrėdami agresyvaus, smurtinio pobūdžio televizijos programas įvairaus amžiaus žiūrovai dažniausiai tampa agresyvesni arba patiria kitokią nepageidaujamą poveikį. Dažnai rodomos smurtinės programos gali suformuoti atitinkamą žiūrovų tikrovės sampratą – jie gali

susidaryti nuomonę, jog aplinkinis pasaulis yra pavojingas, nepatikimas, nedoras [2, p. 165].

Prie ribojamos informacijos priskiriama ir erotika. Pasak J. Groebelio, tarptautiniu lygiu nesmurtinė erotika yra labai skirtinga, pavyzdžiui, daugelyje Europos šalių nuogos krūtis demonstravimas per televiziją nesukelia neigiamos reakcijos, o JAV toks vaizdas yra daug labiau smerkiamas nei smurto demonstravimas [3, p. 133]. Tai sietina su kultūrų tradicijų skirtumais, galų gale skirtingu orumo suvokimu.

Visuomenės informavimo įstatymo 47 straipsnis nustato, kad Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija priskiria spaudos leidinius, kino ir videofilmus, radijo ir televizijos programas ar laidas pornografinio, erotinio ir (ar) smurtinio pobūdžio visuomenės informavimo priemonių kategorijai. Tačiau keista, kad pats įstatymų leidėjas nepaaiškina erotikos, pornografijos sąvokų. Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija vadovaujasi savo narių priimta Rekomendacija, kurios vertinimo kriterijais būtų galima suabejoti. Juo labiau Konstitucijoje yra imperatyvas, kad žmogaus teisės (taip pat ir informacijos teisė) gali būti ribojamos tik įstatymu. Todėl Visuomenės informavimo įstatyme turėtų būti apibrėžtos erotikos, pornografijos ir smurtinės informacijos sąvokos.

Pastaruoju metu ypač išpopuliarėjo televizijos laidos, kuriose rodomi paranormalūs reiškiniai, propaguojamos antgamtinės, nereališkos žmonių ar jų grupių galios, savybės. Dažniausiai tokiose laidose nedalyvauja mokslininkai ar specialistai, todėl laidų vedėjai vienašališkai, pažeisdami pagrindinius visuomenės informavimo principus, šlovina paranormalius reiškinius, netgi stengiasi sudaryti išpūdį, kad vadinamieji antgamtinių galių turėtojai gali patarti sveikatos, darbo ar kitais privataus gyvenimo klausimais.

Manytina, kad būtina papildyti Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymą praplečiant viešosios informacijos, darančios neigiamą poveikį nepilnamečių fizinei, protinei ar dorovinei raidai, kriterijus ir nustatant, kad neigiamą poveikį nepilnamečiams daro: viešoji informacija, propaguojanti antgamtinės, gydomąsias, diagnostines ar prognostines žmonių ar jų grupių galias, paranormalius reiškinius, okultizmą ar hipnozę. Toks kriterijų papildymas įpareigotų žiniasklaidos priemones atitinkamai žymėti leidinius arba laidas ir jas transliuoti po 23 valandos.

Europos konvencijoje „Dėl televizijos be sienų“ nustatyta, kad visos programos laidos tiek savo forma, tiek turiniu turi gerbti žmogaus orumą ir pagrindines žmogaus teises. Laidos jokiū būdu negali būti nepadorios ir ypač turėti pornografijos elementų bei perdėtai pabrėžti smurtą arba kurstyti rasinę neapykantą. Konvencijoje taip pat nustatyta, kad laidos, kurios galėtų pakenkti fizinei, protinei ar moralinei vaikų ir paauglių raidai, neturi būti rodomos tuo metu, kai vaikai ir paaugliai galėtų jas matyti.

Manytina, kad programos rodymo laikas, klasifikavimas, indeksavimas, žymėjimas ir garsinis ar vaizdinis išpėjimas turi padėti žiūrovams tinkamai pasirinkti programą ir išvengti nepageidaujamo jų poveikio fizinei, protinei bei moralinei nepilnamečių raidai. Kai kurie au-

toriai teigia, kad vaikai, pamatę tam tikrą ženklę, intriguojami tą ar kitą filmą ar laidą būtinai pasižiūrėti, nes draudžiamas vaizdas visada saldesnis [4, p. 78]. Su tokia nuomone tenka sutikti, tačiau atkreiptinas dėmesys, kad tokios techninės priemonės yra skirtos ne patiems nepilnamečiams, o atsakingiems už jų auklėjimą ir priežiūrą asmenims, kurie privalo pasirūpinti, kad neigiamą poveikį daranti viešoji informacija nepilnamečiui būtų nepasiekiamas.

Pastaruoju metu vis dažniau pasigirsta pavienių Seimo narių, Vaiko teisių apsaugos kontrolierės, susirūpinusių mamų raginimų uždrausti erotinio pobūdžio laidų ir filmų transliacijas (pornografija draudžiama įstatymu), nes tai kenkia nepilnamečių raidai. Tačiau įstatymų leidėjas yra nustatęs, kad tokio pobūdžio informacija turi būti specialiai ženklinama bei transliuojama po 23 val. Vadinasi, tėvų ir įstatymo numatytų globėjų pareiga – užtikrinti, kad nepilnamečiai būtų apsaugoti nuo neigiamo tokio pobūdžio informacijos poveikio.

Ne mažesnę įtaką bręstančiai asmenybei daro ir spauda. Ši žiniasklaidos priemonė taip pat ieško savitų paklausių informacijos pateikimo formų (antraščių, fotomontažų, sensacijų ir pan.) Gana dažnai iš straipsnio antraštės skaitytojas nusprendžia, skaityti tą straipsnį ar ne. Pasak Van Dijko, antraštės spaudoje nusipelno ypatingo dėmesio, nes jos atlieka svarbias teksto ir pažintines funkcijas [5, p. 50–51]. Dažnai antraščių patys reporteriai nesukuria, tai daro specialūs redaktoriai, galvodami, kaip geriausiai apibendrinti pranešimą, ir įvertindami tai, kas, jų manymu, būtų labiausiai „patraukianti“ skaitytojus informacija.

Pasak A. Dobrynino, publikacijų antraščių analizė leidžia visus leidinius suskirstyti į du polius: agresyvios bei pribloškiančios skaitytą retorikos ir ramios informatyvios retorikos, vartojančios terminus ir pasižyminčios nuosaikiu pasakojimo būdu [6, p. 42].

Spaudoje, be antraščių, ypatingą galią turi nuotraukos. Ne taip seniai visuomenė piktinosi žuvusio akademiko Kubiliaus, miršančio krepšininko T. Stumbrio ir kitų mažiau žinomų žmonių nuotraukomis. Manychiau, kad tokios nuotraukos ne tik šokiruoja plačiąją visuomenę, bet kartu neigiamai veikia ir nepilnamečius.

Tačiau bene įtakingiausia ir beveik nekontroliuojama žiniasklaidos priemonė yra internetas. Dažniausiai nagrinėjamos interneto teikiamos galimybės pažinti pasaulį iš arčiau. Dabar ypač aktyviai stengiamasi aprūpinti mokyklas kompiuteriais, kad dauguma moksleivių galėtų laisvai prieiti prie šio neišsemiamo ir nekontroliuojamo informacijos šaltinio. Aktyviausia visuomenės dalis, turinti galimybę naudotis šia technologija, internetui skiria vis daugiau laiko ir vis mažiau – tradicinėms visuomenės informacijos priemonėms – dienraščiams, savaitraščiams, knygoms, net televizijai. Tačiau būtina nagrinėti ne tik interneto teikiamus pranašumus, bet ir slypančius pavojus, nes kontroliuoti, kas ir kaip vyksta pasauliniame tinkle, nepajėgus niekas.

Pasak profesoriaus J. Groebelio, atlikusio tarptautinį tyrimą, apie 70 proc. tėvų nežino, ką jų vaikai veikia internete, nors padėtis visiškai kitokia nei televizijoje, nes internetas daug mažiau kontroliuojamas, čia rodomi

šlykščiausi, brutaliausi, agresyviausi vaizdai [3, p. 129].

Internetui taikomos tos pačios įstatymų nuostatos kaip ir kitoms žiniasklaidos priemonėms, deja, nesugebėjimas jų kontroliuoti sukuria terpę vešėti draudžiamiems dalykams. Todėl iškyla klausimas: kaip, egzistuojant interneto kūrėjų nihilizmui, apsaugoti nepilnamečius nuo neigiamos įtakos jų visapusiškai brandai.

Jungtinėse Amerikos Valstijose bibliotekose ir mokyklose, kur internetu naudojasi nepilnamečiai, stengiamasi blokuoti tam tikrus interneto puslapius, kad nepilnamečiai negalėtų jais naudotis [7, p. 218]. Pagal 1998 m. Vaikų privatumo apsaugos nuo neigiamo interneto poveikio įstatymą (ang. *Children's Online Privacy Protection Act*) vaikai iki 13 metų negali naudotis elektroninio pašto paslauga ir internetu be tėvų sutikimo. Manytina, kad panašios nuostatos turėtų būti ir Lietuvos Respublikos įstatymuose.

1999 m. Europos Sąjunga pradėjo įgyvendinti „Veiksmų planą dėl saugesnio interneto vartojimo“. Jo tikslas – sukurti europietišką specialių telefono linijų, filtravimo ir interneto turinio žymėjimo sistemą bei surengti šviečiamųjų ir sąmoningumo akcijų. Ši programa 2003–2004 m. buvo išplėsta: dėmesys sutelktas į tinklo plėtrą ir keitimąsi informacija derinant švietimą, vartotojo galimybes ir apsaugą, išpėjant apie internete nepilnamečių tykančius pavojus. Valstybės narės yra įpareigosotos pateikti ataskaitas: kokių veiksmų imtasi ir koks pasiektas rezultatas. Tikėtina, kad šie rezultatai bus svarstomi Europos Sąjungos institucijose ir galbūt šiuo klausimu bus priimtas teisės aktas, kuris įpareigotų valstybes nars imtis konkrečių priemonių siekiant apsaugoti nepilnamečių interesus.

NEPILNAMEČIŲ PRIVATAUS GYVENIMO APSAUGA

Europos Tarybos Generalinė Asamblėja rezoliucijoje 428/1990 „Dėl masinės informacijos priemonių“ yra pateikusi tokią asmeninio gyvenimo sampratą: tai „žmogaus teisė gyventi asmeninį gyvenimą, į kurią būtinai prireikus kišamasi kuo mažiausiai. Ši teisė apima privatų, šeimos ir namų gyvenimą, fizinę ir psichinę asmens neliečiamybę, garbę ir reputaciją, asmeninių faktų slaptumą, draudimą be leidimo publikuoti asmeninę nuotrauką, draudimą skelbti gautą ar surinktą konfidencialią informaciją“.

Asmens teisė į atvaizdą yra sudėtinė privataus gyvenimo dalis. Ši teisė yra ginama vadovaujantis Civilinio kodekso 2.22 straipsnio ir Visuomenės informavimo įstatymo 13 straipsnio nuostatomis. Civilinio kodekso komentaro autoriai sąvoką „atvaizdas“ aiškina taip: „Toku būdu ir tokia apimtimi užfiksuotos asmens kūno dalys (veidas, visu ūgiu ir pan.), kad įmanoma identifikuoti vaizduojamą asmenį“ [8, p. 54]. Įstatyme nustatyta, jog asmenį fotografuoti ar filmuoti galima tik turint jo sutikimą, išskyrus tuos atvejus, kai tai yra susiję su visuomenine asmens veikla, tarnybine jo padėtimi, teisėsaugos institucijų reikalavimu arba jei tai daroma viešoje vietoje. Tačiau ir tokiais atvejais padarytos nuotraukos negali būti demonstruojamos, atgaminamos ir

pan., jei tai žemintų asmens garbę, orumą ar dalykinę reputaciją.

Deja, neretai matome, kaip TV žurnalistai veržiasi į privačias valdas (laidos „TV pagalba“, „Farai“, „Komanda“), filmuoja privataus gyvenimo epizodus. 2003 m. ypač išpopuliarėjo naujas žurnalistikos žanras – tiesiogiai filmuoti policininkų darbą. Iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti, kad tokia žurnalistų veikla yra labai teigiama. Visuomenė savo akimis gali pamatyti, ką daro policininkai, įsitikinti, kad jie dirba sąžiningai ir dorai, pažeidėjai savo ruožtu gali tikėtis, kad ir jie bus nufilmuoti, ir kai kuriuos tai galbūt sulaiko nuo blogų darbų. Tačiau, kita vertus, TV žurnalistai vyksta kartu su operatyviais darbuotojais į įvykio vietą, neatsiklausdami filmuoja žmones, taip pat ir susijaudinusių, afekto būsenos, nors Žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas nustato, kad žurnalistas neturi teisės to daryti. Šioje situacijoje didžiausia problema yra ta, kad dažniausiai filmuojami asmenys nežino savo teisių, o teisminės praktikos nėra.

JAV Aukščiausiasis Teismas, nagrinėjantis daug tokio pobūdžio bylų, yra pabrėžęs, kad nelegalus trečiošios šalies, t. y. žurnalistų, įsibrovimas į privačią erdvę ar telefoninį pokalbį negali būti pateisinamas nei informacijos laisve, nei visuomenės interesu [9].

Nepilnamečių privataus gyvenimo apsaugai taikomi tie patys reikalavimai kaip ir suaugusiųjų. Papildomi reikalavimai nustatyti Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatyme. Šio įstatymo 5 straipsnis nustato, jog draudžiama skelbti įtariamo padarius nusikalstamą veiką, kaltinamojo, nuteistojo ar nukentėjusiojo, save sužalojusio, nusižudžiusio ar mėginusio tai padaryti nepilnamečio asmens duomenis, pagal kuriuos galima nustatyti jo asmens tapatybę. Deja, žiniasklaidos priemonės nesilaiko minėtų įstatymo reikalavimų ir informuodami apie įvykį gana dažnai kaip staigmeną pateikia nepilnamečio asmens duomenis. Pavyzdžiui, dauguma žiniasklaidos priemonių, informuodamos apie garsaus Klaipėdos advokato nužudymą, paskelbė įtariamojo nepilnamečio A. S. vardą, pavardę, mokyklą, tėvų pavardes, kai kurios netgi išplatino jo nuotrauką.

Įstatymas nustato išimtinus atvejus, kad gali būti skelbiami nepilnamečio asmens duomenys, kai yra aiškus visuomenės interesas arba kai paskelbta nepilnamečio paieška. Gana dažnai žiniasklaidos priemonės bando prisidengti visuomenės interesu. Pavyzdžiui, vienas iš didžiųjų dienraščių teigė, jog advokatą nužudžiusio nepilnamečio duomenis atskleidė vadovaudamasis visuomenės interesu, kad visuomenė žinotų, jog sportas (boksas) gali būti panaudojamas nusikalstamai veikai. Neabejotina, kad žinoti tokius faktus visuomenė turi, tačiau konkretaus asmens įvardijimas, jo nuotraukos paskelbimas gali būti paaiškinamas ne visuomenės interesu, o greičiau – smalsumo patenkinimu.

Tačiau dažnesni atvejai, kai žiniasklaidos priemonės tiesiogiai nenurodo konkrečių nepilnamečio asmens duomenų, o pateikia tiek papildomų duomenų, pavyzdžiui, gyvenvietės pavadinimą, mokyklą, tėvų pavardes, iš kurių tikrai nesunku nustatyti nepilnamečio tapatybę. Deja, ir vėl tenka pripažinti, kad nėra jokios teisminės

praktikos šiuo klausimu, o visuomenė dar menkai išmano savo teises ir nėra pajėgi apsaugoti jauniausių savo narių.

Beje, šiek tiek vilties teikia 2003 m. spalį priimti Administracinių teisės pažeidimų kodekso papildymai – jie suteikia Žurnalistų etikos inspektoriui bei Lietuvos radijo ir televizijos komisijai teisę skirti pažeidėjams pinigines baudas už neigiamą poveikį nepilnamečio raidai darančios informacijos skelbimą.

NEPILNAMEČIŲ INTERESŲ GYNIMO PROBLEMOS

Asmens teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą visuomenės informavimo srityje gali būti ginama dviem būdais: kreipiantis į žurnalistų ir leidėjų savireguliacijos institucijas bei teismine tvarka, t. y. kai pareiškiami civiliniai ieškiniai dėl neturtinės žalos atlyginimo, pažeidus asmens teisę į privataus gyvenimo apsaugą. Visuomenės informavimo įstatymas numato galimybę informacijos apie privatų gyvenimą neliečiamumą ginti ikitėsiminėse institucijose: Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijoje, Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyboje, Lietuvos radijo ir televizijos komisijoje.

Pasak Žurnalistų etikos inspektoriaus, jis dažniausiai susiduria su tikrovės neatitinkančių, nemotyvuotai užgaulių žinių paskleidimu, su Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso reikalavimus iškraipiančiais faktologiniais netikslumais, nepatikrinta informacija, su realiais faktais nepagrįstais teiginiais, nepamatuota ir tendencinga kritika, nuotraukų spausdinimu be asmens sutikimo ir kt. Inspektorius teigia, kad, išskyrus kultūrinę spaudą ir specializuotus leidinius, beveik visi laikraščiai ir didžioji dauguma televizijos ir radijo laidų pasižymi pernelyg „laisvu“ požiūriu į žmogaus teises, joms galimi priekaištai nusižengus Visuomenės informavimo įstatyme įtvirtintiems principams ir profesinės etikos normoms. Su panašiais teisės į privatų gyvenimą pažeidimais susiduria ir kitos ikitėsiminės institucijos. Deja, tenka pripažinti, kad šių institucijų veikla nėra efektyvi, nes žiniasklaidos priemonės neretai ignoruoja šių institucijų sprendimus kartodamos tuos pačius pažeidimus, o besikreipiantiems asmenims nesuteikia moralinės satisfakcijos. Todėl labai svarbu tobulinti šių institucijų mechanizmus, suteikti joms daugiau įgaliojimų, steigti prie jų ekspertų grupes, pritraukti daugiau specialistų (teisėninkų, psichologų ir kt.).

Nepilnamečių apsauga nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio yra įtvirtinta ir tarptautiniu, ir nacionaliniu lygiu. Tačiau net ir brandžios žiniasklaidos priemonės šiandien, besivaikydamos populiarumo, sensacingumo, gana dažnai pamina ne tik profesinės etikos normas, bet ir įstatymų nuostatas. Manytina, kad tokiam požiūriui įtakos turi silpnai funkcionuojantis nepilnamečių teisinės apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio mechanizmas, galimų baudų už pažeidimus menkavertiškumas bei realių baudų neskyrimas. Nors 2003 m. priimti Administracinių teisės pažeidimų kodekso papildymai, suteikiantys Žurnalistų etikos inspektoriui bei Lietuvos radijo ir televizijos komisijai tei-

sę skirti pažeidėjams pinigines baudas už neigiamą poveikį nepilnamečio raidai darančios informacijos skelbimą, realiai šia teise buvo pasinaudota tik keletą kartų.

Kita problema – institucijų, atsakingų už Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo priežiūrą, kompetencija nėra aiškiai atribota. Todėl neretai iškyla vertinimo prieštaravimų, funkcijų dubliavimo ar net absurdiškų situacijų, kai viena institucija konkrečią laidą priskiria smurtinio pobūdžio informacijos kategorijai, o kita nesima jokių priemonių, kad būtų apsaugoti nepilnamečių interesai. Todėl įstatymų leidėjas turėtų kiekvienai institucijai, atsakingai už Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo priežiūrą, nustatyti kompetencijos ribas, įstatymiškai įtvirtinti ne tik atsakomybę už informacijos, neigiamai veikiančios nepilnamečius, bet ir administracinių nuobaudų skyrimo tvarką bei jos užtikrinimo priemones. Šiandieninė padėtis yra apgailėtina: Administracinių teisės pažeidimų kodekso 247-8 straipsnis nustato, kad šio pobūdžio administracines bylas nagrinėja Žurnalistų etikos inspektorius, tačiau žiniasklaidos priemonių leidėjai sąmoningai vengia, kad jiems būtų surašyti protokolai. Pavyzdžiui, dienraštis „Lietuvos rytas“ per 2005 m. Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymą pažeidė 17 kartų, tačiau jo vyriausiasis redaktorius nuolat vengė atvykti į Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybą. Nepadėjo ir Žurnalistų etikos inspektoriaus kreipimasis į policiją, kad vyriausiasis redaktorius būtų atvesdintas [11, p. 7–8]. Tokie faktai rodo, kad žiniasklaidos priemonių savininkai ir leidėjai negerbia valstybės institucijų ir pareigūnų ir kad įstatymų leidėjas privalo numatyti priemones, užtikrinančias administracinių nuobaudų skyrimo mechanizmą.

IŠVADOS

Informacija ir bendravimas, teikiami žiniasklaidos, besiremiančios naujomis technologijomis, turi lemiamą reikšmę individo ir visuomenės ugdymui. Tačiau nors šis vaidmuo ir yra be galo svarbus, būtų klaidinga tikėtis, kad žiniasklaida atstovautų visuomenės nuomonei ar perimtų specifines švietimo ar kultūros įstaigų funkcijas. Keliamas reikalavimas žiniasklaidai – pateikti teisingą, nešališką ir sąžiningą informaciją, nenaudoti jos savanaudiškiems tikslams bei laikytis įstatymų nuostatų. Tačiau įstatymų leidėjas turėtų papildyti teisės aktus taip, kad nepilnamečių interesai būtų realiai ginami bei efektyviai veiktų gynimo mechanizmas.

Būtina tobulinti teisės aktus nustatant kiekvienos institucijos, atsakingos už Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo priežiūrą, kompetencijos ribas, taip pat įstatymiškai įtvirtinti administracinių nuobaudų už informacijos, neigiamai veikiančios nepilnamečius, platinimą, skyrimo tvarką bei jos užtikrinimo priemones.

LITERATŪRA

1. **Sakalauskas G.** Vaiko teisių apsauga Lietuvoje. – Vilnius, 2000.
2. **Valickas G.** Smurtinių televizijos laidų poveikis žiūrovų agresyvaus elgesio pasireiškimui // Kriminalinė justicija. 1997. Nr. 7, 8.
3. **Groebel J.** Televizija ir žmonių agresyvumas. // Žiniasklaida ir asmenybės raida: nepilnamečių apsauga ir žmogaus orumas. Konferencijos medžiaga. 2004.
4. **Meškauskaitė L.** Žiniasklaidos teisė. – Vilnius, 2004.
5. **Van Dijk T. A.** Racism and the Press. – London: Routledge, 1991.
6. **Dobryninas A.** Nepilnamečių justicija Lietuvos žiniasklaidoje. – Vilnius, 2000.
7. **Overbeck W.** Major Principles of Media Law. Wadsworth/Thomson, 2004.
8. **Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras.** Antroji knyga. Asmenys / V. Mikelėnas ir kt. – Vilnius: Justitia, 2002.
9. **Bylos** Wilson v. Layne 119 Sup. Ct. 1692 (1999); Bartnicki v. Vopper 121 Sup. Ct. 1753, 149 L Ed. 2 d. 797 (2001) ir kt.
10. **Grabovsky P., Wilson P.** Journalism and Justice: How Crime is Reported. – Sydney: Pluto Press, 1989.
11. **Žurnalistų etikos inspektoriaus R. Gudaičio 2001–2005 metų veiklos apžvalga.**

PROTECTION OF MINORS AGAINST DETRIMENTAL EFFECTS OF THE PUBLIC INFORMATION

Edita Žiobienė *

Mykolas Romeris University

S u m m a r y

Society's demands on the media in the Information Age must necessarily adapt to the growth in the amount of information and the speed with which it arrives. Each provider of media services has a number of competitors in the battle for readers, listeners, viewers. The Success is much more certain if the speed with which information is created and disseminated is increased. But if the speed of dissemination of information becomes the most important, it can be dangerous and have negative effect on society or its members, especially minors. TV and the Internet among the minors become one of the most popular forms of their leisure. J. Groebel concludes that 70 percents of parents are unaware of what their children do in the Internet.

The media by incautiously presenting and interpreting the negative phenomena and realities exerts a strong effect on a developing individual by negatively changing his relation to himself and the world.

The most popular violation in today's media is violation of minors' right to privacy. Paragraph 1 of article 5 of the Law on the Protection of Minors against Detrimental Effect of Public Information provides, that public information that is considered to cause detrimental effect to the development of minors shall be in relation to criminal activities or other violations of the law making available to the public of the personal data of a

* Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Constitutional Law Department, Assoc. Prof. Dr.

minor, who is not hiding from the law enforcement institutions or the court following the perpetration of a crime by a suspect, accused, being tried, judged, convicted, or a minor who has been the victim of a criminal action or other violations of the law, on the basis of which, his personal identity could be established.

The duty of the Inspector of Journalist Ethics is to supervise the implementation of the provisions of the Law on the Protection of Minors against Detrimental Effect of Public Information. The Code of Administrative Offences provides penalties for violation of mentioned law, but in practice the

owners and publishers of the media do not respect the laws and the state institutions.

In this article the author suggests to amend laws for making mechanism of protection of minors against detrimental effect more effective.

Keywords: detrimental effect of the public information, protection of private life, protection of minors' interests, protection mechanism.